

ШЫН

НИИТИЛЕЛ-ПОЛИТИКТИГ СОЛУН

1925 чылдың
август 31-де үнүп
эгелээн

№ 87 (16860)

2004 чылдың
ИЮНЬ 16,
среда

Номерни парлалгаже
дужааганы:
график езугаар — 21.00,
херек кырында — 18.00.
Садар өртээ 3 рубль.

ТУСКАЙ ҮНДҮРҮЛГЕ

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХООЙЛУЛАРЫ

“Тыва Республикага чурттаар оран-сава талазы-биле ипотекалыг чээлини сайзырадыр дугайында”

Хоойлужудулга палатазы 2004 чылдың февраль 25-те хүлээп алган

Хоойлужудулга палатазы 2004 чылдың апрель 28-те дагын катап хүлээп алган

Төлээлекчилер палатазы 2004 чылдың май 26-да чүлдүг деп көргөн

Бо Хоойлу Тыва Республикага чурттаар оран-сава кылып азы садып алырынга ипотекалыг чээли системазының тургустунарының, ажыглаттынып ажилдаар чурумун база чурттаачы чонун акша-хөрөңгизин кириштиреринче болгаш ажыктыг ажыглаарынче угланган, оон аңгыда Тыва Республиканың чурттаачы чонунуң амыдырал байдалын экижидеринге саң-хөөнүң өске-даа үнер дөстөрүн тодарадып айтып турар.

1 чүүл. Чурттаар оран-сава талазы-биле ипотекалыг чээли системазын сайзырадырының принциптери болгаш сорулгалары, шийтпирлээр чүлдери

1. Чурттаар оран-сава талазы-биле ипотекалыг чээли системазының сорулгалары – хамаатыларның база ол ышкаш юридиктиг эргелиг кижилерниң боттарының акша-хөрөңгизин-биле болгаш чурттаар оран-сава талазы-биле ипотекалыг чээлиниң акша-хөрөңгизиниң күсели-биле чогулгалыг өртөккө бажың-балгат-биле Тыва Республиканың чурттаачы чонун хандыраарында ажыктыг ажилдаар системаны тургузары болур.

2. Чурттаар оран-сава талазы-биле ипотекалыг чээли системазының шийтпирлээр чүлдери:

1) күштүг болуп турар хоойлужудулга дүүштүр хамаатыларның эргезинде турар болгаш ипотекалыг чээли дугайында күштүг болуп турар федералдыг хоойлужудулга дүүштүр ипотекалыг чүүлү бооп болур чер участоктарының болгаш чурттаар оран-саваның рыногун идепкейжидери;

2) чурттаачы чонун шыгжамырда чыгынган акша-хөрөңгизин болгаш өске-даа саң-хөө курлавырларын чурттаар оран-сава адырынга кириштирери;

3) Тыва Республикага чурттаар оран-сава тудуун чогулгалыг сайзырадырын хандыраары.

3. Тыва Республикага чуртталга бажыңнарының талазы-биле ипотекалыг чээли ооң тускай сорулга езугаар ажыглаттынарынга, үр хуусаалыг, эгидишкениң болурунга, чээли керээзиниң күүселдезин ипотекалыг хандыраарында, чээли берикчилериниң эрге-хоойлу талазы-биле камгалаттынганынга, чээли алыкчылары — хамаатыларның болгаш оларның өг-бүлезиниң кежигүн-нериниң чурттаар оран-сава талазы-биле эргелерин камгалаарын хандыраарында, хоойлужудулга болгаш тодаргай билдингир чоруунга үндөзлеттинип боттаныр.

2 чүүл. Бо Хоойлуда ажыглаттынып турар кол-кол билишкениннер

Бо Хоойлуда Россия Федерациязының негелде хоойлужудулгазынга дүүштүр дараазында кол-кол билишкениннер ажыглаттынып турар:

1) чурттаар бажың-балгат — хамаатыларның амыдырап-чурттаарында таарыштыр кылдынган, санитарлыг, өрткө удур, экологтук, хоорай тудуунуң болгаш техниктиг нормаларга болгаш дүрүмнерге дүгжүп турар кылдыр кылдынган оран-сава;

2) чээли алыкчызы – чээлиге алган акша-хөрөңги ооң негелдези езугаар чурттаар оран-сава кылып азы садып алырынга ажыглаттынар кылдыр банкылар-биле (чээли организациялары-биле) керээ чарып алган хуу эргелиг кижилер азы юридиктиг эргелиг (чээли бербес организациялар) кижилер;

3) долаа берикчизи – долаа-биле хандыртынган хүлээлге езугаар өрелиг кижиге азы долаага салдынган эт-хөрөңгиниң ээзи болуп турар, ону башкараар эргелиг үш дугаар кижиге;

4) долаа тудукчузу – долаа-биле хандыртынган хүлээлге езугаар чээли берикчизи;

5) инвесторлар – чээли берикчилери-биле азы үнелиг саазынарны бир дугаар таратканының соонда ийги рыноктун операторлары-биле саарылгаже үндүртүнген ипотекалыг чээли-биле хандыртынган үнелиг саазынарны болгаш акшаларны алган хуу эргелиг болгаш юридиктиг эргелиг кижилер. Оларның санынга пенсия фондулары, камгаладылга компаниялары, инвестициялыг банкылар, инвестициялыг дадывырлар фондулары болгаш инвестициялыг ажил-чорудулганың өске-даа субъектилери хамааржыр;

6) Тыва Республиканың чурттаар оран-сава талазы-биле ипотекалыг чээли агентилели – Тыва Республикага чурттаар оран-сава талазы-биле ипотекалыг чээли системазын сайзырадыры-биле чаңгыс аай күрүне политиказын чорудуп турар Тыва Республиканың Чазааның төлээ-леткени организация;

7) ипотекалыг чээли системазының тургузуунуң инфраструктуралыг звенолары – чурттаар оран-сава талазы-биле дугуржулгаларның юридиктиг магадылалын, хамаатыларның чурттап турар чериниң аайы-биле бүрүткелин (ооң иштинде долаага салдынган чуртталга бажыңнарында), шимчeves өнчү-хөрөңги талазы-биле дугуржулгаларны кылып тура, назы четпестерниң эрге-ажынының камгалалын хандыраар нотариат, паспорт ажил-албаны, ажаап-тежээр, азырал органнары, юридиктиг консультациялар болгаш өске-даа субъектилери;

8) ипотека – чээли талазы-биле керээниң азы өске-даа хүлээлгелерниң күүселдезин хандыраар сорулга-биле шимчeves өнчү-хөрөңгини долаага салыры;

9) чурттаар оран-сава талазы-биле ипотекалыг чээлини бээри – чурттаар бажың-балгат тудуп азы садып алырынга чээлилерни тыпсып турда тургустунар хамаарылгалар, долаа-биле хандыртынган

шимчeves өнчү-хөрөңги, чээли керээлериниң күүселдези, чээли керээзиниң талазы-биле хүлээлгелер күүсеттинмейн барган таварылгада долаага салдынган чүүлдү хавыраарының болгаш садып-саарырының дугайында дыннадыг;

10) чурттаар оран-сава талазы-биле ипотекалыг чээли (моон ыңай – ипотекалыг чээли) – чурттаар оран-сава тудуп азы садып алырынга, тудуп азы садып ап турар чурттаар оран-саваның долаазынга чээли, (чээли организациязы-биле) банк-биле азы юридиктиг эргелиг кижиге-биле (чээли бербес организация-биле) хуу эргелиг кижиге (хамаатыга) хүлээлгелер хандыраарында тывыскан чээли;

11) ипотекалыг үнелиг саазынар – чурттаар оран-сава талазы-биле ипотекалыг чээлилер талазы-биле хандыртынган үнелиг саазынар;

12) чээли берикчилери – ипотекалыг чээлилерни хоойлу-биле доктааттынып тургустунган чуртталга езугаар чээп алыкчыларга тыпсып турар банкылар (чээли организациялары) болгаш өске-даа юридиктиг эргелиг кижилер;

13) техниктиг инвентаризация организациялары – чуртталга фондуларының паспортчудулгазын болгаш техниктиг организациялашканын, чуртталга тудугларының болгаш чуртталга бажыңнарының техниктиг байдалының контролон, чуртталга тудугларының болгаш чуртталга бажыңнарының үнелин болгаш дагын катап үнелини, медээ база консультация хандырылганының болгаш чуртталга фондузунуң күрүне учеду-биле харылзашкан өске-даа ажил-чорудулгазын боттандырып турар күрүнең болгаш муниципалитеттиң тускайжыттынган организациялары (унитарлыг бүдүрүлгө черлери, албан черлери, эргелелдер, төптөр, бюролар);

14) шимчeves өнчү-хөрөңгиге эргелер бүрүткелиниң күрүне органнары — шимчeves өнчү-хөрөңгиге болгаш оларның-биле дугуржулгаларга күрүне бүрүткелин боттандырып турар күрүне органнары;

15) үнелекчилер – ипотекалыг чээли тыпсып турар үеде долаага салдынган чурттаар оран-саваның профессионалдыг үнелин боттандыраар эргелиг юридиктиг болгаш хуу эргелиг кижилер;

16) чуртталга тудуунга чээли тыпсырының программалары – доктааттынган чуртталга бадылаттынган болгаш чурттаар оран-сава тудуп алырынга чээли тыпсыр арга-биле хамаатыларның чурттаар оран-сава адырының талазы-биле эргелерин боттандыраарынче угланган хемчеглерниң каттышканы;

17) чурттаар оран-саваның садыгжылары – боттарының хуу эргезинде турар чурттаар оран-саваны азы өске хуу болгаш юридиктиг эргелиг кижилерге хамааржып турар чурттаар оран-саваны

оларның даалгазы-биле садып турар хуу болгаш юридиктиг эргелиг кижилер;

18) камгаладылга компаниялары – чээли алыкчыларының хууда болгаш эт-хөрөңги (долаага салдынган чурттаар оран-саваның) талазы-биле камгаладылганын база ипотекалыг рыноктун киржикчилериниң хамааты эрге-хоойлу талазы-биле харысгалгазының камгаладылганын боттандырып турар Россия Федерациязының хоойлужудулгазын езугаар чөпшээреттинген лицензияларлыг, эрге-хоойлу талазы-биле организастаттынган кандыг-даа хевирниң юридиктиг эргелиг кижилери.

3 чүүл. Чурттаар оран-сава талазы-биле ипотекалыг чээли адырынга хамаарылгаларны эрге-хоойлу езугаар таарыштыраары

1. Тыва Республикага чурттаар оран-сава талазы-биле ипотекалыг чээли адырынга хамаарылгаларның эрге-хоойлу талазы-биле таарыштырылганы Россия Федерациязының негелде кодекзинге, “Ипотека дугайында (шимчeves өнчү-хөрөңгини долаага бээри)” Федералдыг хоойлуга, Россия Федерациязының эрге-хоойлу талазы-биле нормативтиг өске-даа актыларынга, бо Хоойлуга, Тыва Республиканың эрге-хоойлу талазы-биле нормативтиг өске-даа актыларынга база ол ышкаш Тыва Республиканың муниципалитет тургузууларының эрге-хоойлу талазы-биле нормативтиг өске-даа актыларынга дүүштүр боттаныр.

2. Чурттаар оран-сава талазы-биле ипотекалыг чээли системазының киржикчилеринге бо Хоойлунуң күрү бо Хоойлуга дүүштүр чүгле Тыва Республикага күштүг болуп тараар.

3. Чурттаар оран-сава тудуп алырынга ипотекалыг чээли адырының киржикчилериниң аразында эрге-хоойлу талазы-биле хамаарылгалары Россия Федерациязының болгаш Тыва Республиканың күштүг болуп турар хоойлужудулгазынга дүүштүр чардынган хамааты эрге-хоойлу керээлеринге үндөзлеттинип боттаныр.

4 чүүл. Чурттаар оран-сава талазы-биле ипотекалыг чээли системазының киржикчилери

Чурттаар оран-сава талазы-биле ипотекалыг чээли системазының киржикчилери:

- 1) чээли алыкчылары;
- 2) инвесторлар;
- 3) Тыва Республиканың чурттаар оран-сава талазы-биле долаалыг чээли агентилели;
- 4) ипотекалыг чээли системазының тургузуунуң инфраструктуралыг звенолары;
- 5) чээли берикчилери;
- 6) шимчeves өнчү-хөрөңгиге эргелер бүрүткелиниң күрүне органнары;

7) техниктиг инвентаризация организациялары;

8) үнелекчилер;

9) Тыва Республиканың Чазаа;

10) хүлээникчи тудуг организациялары;

11) чурттаар оран-саваның садыгжылары;

12) камгаладылга компаниялары;

13) күштүг болуп турар хоойлуга өске-даа киржикчилер.

5 чүүл. Чурттаар оран-сава талазы-биле ипотекалыг чээлини боттандырып турда, хамаатыларга социал деткимче

1. Бо Хоойлуга дүүштүр Тыва Республикага чурттаар оран-сава талазы-биле ипотекалыг чээлини боттандырып турда, хамаатыларга күрүнениң болгаш муниципалитеттиң деткимчезиниң дараазында хевирлери боттаныр:

1) Тыва Республиканың чурттаакчыларына Тыва Республиканың девискээринге чурттаар оран-сава (тудуп) садып алырынга тускай сорулгалыг субсидияларны үндүрүп бээри. Айыттыг субсидиялар социал норма талазы-биле хамаатыларның бөлүүнге, орулгаларының деңгелинге болгаш чурттаар оран-саваны экижидер талазы-биле учетка туруп алганының соонда манаан үезинге, чурттаар оран-саваның рынокта өртээниң 8-тен 70 хуузунун хемчээлинге бюджеттин болдунар аргаларына дүүштүр тыпсып бердинер. Хоойлужудулгага доктааттынып көрдүнгөн хамаатыларның бөлүктөрүнө (ооң иштинде анык өг-бүлелерге, бюджет адырының ажылдакчыларына, Кыдыкы Сонгу чүктүн районнарындан болгаш аңаа деңгелдин черлерден көжүп чоруп турар хамаатыларга, шериг албанындан болгаш өске-даа албаннардан халашкан болгаш халажып турар хамаатыларга) субсидиялар доктааттынып тургустунган чурум езугаар улуг хемчээлге бердинер болур. Субсидиялар федералдыг бюджеттин, Тыва Республиканың республика бюджетинин, муниципалитет тургузууларының бюджеттеринин болгаш бүдүрүлгелеринин акша-хөреңгилеринин күсели-биле бердинген бооп болур;

2) Чурттаар оран-сава талазы-биле ипотекалыг чээли системазының дузазы-биле чурттаар оран-сава айтырынга боттарының эргелерин боттандыра күзелин илереткен хамаатыларны күрүнө деткиринге чарыгдалдар көрдүнгөн, федералдыг, республика чергелиг болгаш муниципалитеттин тускай сорулгалыг программаларының акша-хөреңгилеринин күсели-биле Россия Федерациязының күштүг болуп турар хоойлужудулгазынга дүүштүр чигелделиг ипотека чээлилерин тыпсыр;

2. Тыва Республикага чурттаар оран-сава талазы-биле ипотекалыг чээли системазын сайзырадыр сорулга-биле доктааттыг чурум езугаар чурттаар оран-сава талазы-биле ипотекалыг чээли системазының дузазы-биле бодунун эргезин боттандыра күзелдиң хамаатыларга күрүнениң болгаш муниципалитеттин деткимчезин көргүзеринге көрдүнгөн чарыгдалдарны баш удур көрүп турар республика чергелиг тускай сорулгалыг программалар болгаш муниципалитеттин тускай сорулгалыг программалары ажылдап кылдынып база бадылаттынып турар.

6 чүүл. Ипотекалыг чээли ап турда, күрүнениң социал деткимчезин алыр эргелиг кижилерниң бөлүктери

1. Ипотекалыг чээлиниң механизмин ажылдап тургаш чурттаар оран-саваны ап турда, күрүнениң социал деткимчезин дараазында кижилер алыр эргелиг:

1) чуртталга бажынынга чурттаар эргелиг өг-бүлениң кежигүн бүрүзүнүн чаңгызынга-ла тос дөрбелчин метрден эвээш хемчээлдиг чуртталга шөлү-биле хандырынганда;

2) доктааттыг чурум езугаар доктаамал чурттар арга чок кылдыр санаттыг (санитарлыг, өртке удур, экологтуг, хоорай тудуунун болгаш техниктиг негелделерге дүүшпейн турар) чурттаар оран-савада чурттап турар улустар;

3) элээн каш өг-бүлелер чурттап турар

квартирада чурттап турар өг-бүлелерге, оларның аразында төрөл харылзаа чок болза азы оон аңгыда, кайы-бир өг-бүлениң составында хоочураан аарыгның аар хевир-биле аарып турар, оларның-биле кады чаңгыс квартирага чурттаары (кадык камгалал албан черлеринин үндүргөн түңнели-биле) болдунмас өг-бүлелер;

4) чурттаар оран-саваны көрээ езугаар хөлезилеп чурттап турар, чурттаар бажын чок өг-бүлелерге;

5) күштүг болуп турар хоойлужудулгага дүүштүр чурттаар оран-сава талазы-биле ипотекалыг чээлини боттандырып турда, күрүнениң социал деткимчезин алыр эргелиг өске-даа кижилер.

2. Чээли алыкчыларына тускай сорулгалыг субсидияларны чурттаар оран-саваны садып азы тудуп алырынга эге төлеверин тыпсырының чуруму база ол ышкаш чигелделиг ипотекалыг чээлилерни тыпсырының негелделерин Тыва Республиканың Чазаа тургузар.

3. Чурттаар оран-сава байдалын экижидер-биле чигелделиг ипотекалыг чээлини алган кижилер, дараазында чурттаар оран-сава садып азы тудуп алырынга чурттаар оран-сава талазы-биле ипотекалыг чээли системазының деңгелинге субсидиялар алыр эргези чок.

7 чүүл. Чурттаар оран-сава талазы-биле ипотекалыг чээлини боттандырып турар үеде назы четпестерниң болгаш бодун боду кызыгаарлыг башкарып шыдаар база бодун боду башкарып шыдавас кижилерниң эргелерин камгалаары

1. Назы четпес хамаатыларның эргезинде турар азы ында оон үлүү кирип турар чуртталга бажынарын долаага салырда, ыңдыг дугуржулгалар кылырда, назы четпестерниң хайгааракчылары федералдыг хоойлуларда доктааттынып тургустунган чурум езугаар боттандыра.

2. Назы четпес хамаатылар чурттап турар чуртталга бажының долаага бээр көрээ чарарда оларның өңчү ээзи болуп азы өңчү ээзи болбайн турарында база өңчү ээлеринин өг-бүлезинин кежигүнү болуп азы болбайн турарында, ооң иштинде ол чуртталга бажынынга чурттаар эргелиг турган кижилерден хамаарылга чокка азырал, ажаап-тежээр органнарының баш удур чөпшээрели негеттинер.

Назы четпес хамаатылар, өңчү ээзинин өг-бүлезинин кежигүнү болуп турар бодун башкарынып шыдавас азы бодун кызыгаарлыг башкарынып шыдаар хамаатылар чурттап турар долаага салдыг чуртталга бажының хавыра дугайында айтырып тургустунуп келгенде, бир эвес айыттыг кижилерниң эргелери азы хоойлу-биле камгалаттынып турар эрге-ажыныга хамаарып турар болза, азырал, ажаап-тежээр органының чөпшээрели эрежек чугула болур.

8 чүүл. Түр үеде чурттаары-биле чурттаар оран-саваны чээли алыкчыларына бээринин үндезинери

1. Чээли керээзинин талазы-биле күүселдизи ипотека дугайында керээ-биле хандырыгган хүлээлгезин күүсетпезин чээли алыкчыларына, чуртталга бажының хавыра дугайында айтырып тургустунда болгаш хавыра-саарып турда, база ол ышкаш хавыра дугайында айтырып тургустунган соонда, бир эвес долаага салдыг чуртталга бажының азы өске-даа эт-хөреңгини садып-саарганындан кирген акша-хөреңги чуртталга байдалын экижидери негеттинип турар кижилерге учетка тургузар нормалар талазы-биле чурттаар оран-саваны тудуп азы садып алырынга чедишпес болза, Тыва Республиканың Чазааның төлээлеткен организациязы — Тыва Республиканың чурттаар оран-сава талазы-биле ипотекалыг чээли агентилелиниң тускай фондузунун акша-хөреңгинин күсели-биле түр үеде чурттаары-биле арендалаттыг чурттаар оран-саваны оларга бээр.

2. Чээли алыкчыларына чурттаар оран-саваны тускай фондундан бээринин чурму болгаш негелделери Тыва Республиканың Чазааның төлээлеткен организациязы — Тыва Республиканың чурт-

таар оран-сава талазы-биле ипотекалыг чээли агентилели доктаадып тургузар.

9 чүүл. Чурттаар оран-сава талазы-биле ипотекалыг чээли тыпсып турда камгаладылга

1. Чурттаар оран-сава талазы-биле ипотекалыг чээли тыпсып турда камгаладылганың кол хевир — эт-хөреңги камгаладылгазы болур. Долаа тудукчунун бүзүрелин хандыра албан болур негелде — долаага салдыг чуртталга камгаладылгазы болур.

2. Чурттаар оран-сава талазы-биле ипотекалыг чээли тыпсып турар үеде чээли алыкчызының эт-хөреңгинин, амы-тынын болгаш күш-ажыл кылып шыдаар шизээни камгаладылгазы ол адырда эрге-хоойлу талазы-биле хамаарылгаларны таарыштырып турар федералдыг хоойлуларга дүүштүр боттаныр.

10 чүүл. Чурттаар оран-сава талазы-биле ипотекалыг чээли системазын акшаландыраарының үнер дөстери

Тыва Республикага чурттаар оран-сава талазы-биле ипотекалыг чээли системазын сайзырадыр сорулга-биле акшаландырышыкының дараазында үнер дөстери ажылдагынып болур:

1) чурттаар оран-сава талазы-биле ипотекалыг чээли системазын сайзырадырынга Тыва Республиканың республика бюджетинде көрдүнгөн акша-хөреңгилер;

2) чурттаар оран-сава талазы-биле ипотекалыг чээли системазын сайзырадырынга муниципалитет тургузуунун бюджетинде көрдүнгөн акша-хөреңгилер;

3) федералдыг хоойлужудулга-биле доктааттыг таварылгаларда федералдыг бюджеттин акша-хөреңгизи;

4) Тыва Республиканың болгаш муниципалитеттин магадылалдары-биле кээп турар, Тыва Республиканың муниципалитет тургузууларының тыпсып турары чээлилер болгаш өске-даа чээли хөреңгилери;

5) чуртталга тудуунун республика фондузунче ачы-дуза чедирери-биле шилчиттинген акша-хөреңгилер;

6) Тыва Республиканың болгаш тус чер бюджеттеринин акша-хөреңгинин күсели-биле туттунуп турган, чедир туттунмаан тудуг объектилери;

7) юридиктиг болгаш хуу эргелиг кижилерниң акша-хөреңгилери;

8) хоойлу-биле хоруттунмаан, өске-даа акша-хөреңгилер.

11 чүүл. Чурттаар оран-сава талазы-биле ипотекалыг чээли адырынга Тыва Республиканың Улуг Хуралының болгаш Тыва Республиканың Чазааның бүрүн эргелери

1. Тыва Республиканың Конституциясында болгаш Тыва Республиканың хоойлужудулгазында доктааттыг боттарының бүрүн эргелеринин деңгелинге Тыва Республиканың Улуг Хуралының палаталары:

1) бюджет дөстөрүндө акшаландырынып турар ипотекалыг чээлилерни болгаш үндүрүг талазы-биле чигелделерни тыпсырының чурмуна тодарадып доктаадып турар эрге-хоойлу талазы-биле нормативтиг актыларны хүлээп алыр;

2) Тыва Республиканың бюджетинде чурттаар оран-сава талазы-биле ипотекалыг чээли системазын сайзырадырынга угланган акша-хөреңгинин хемчээлин, оларны дедир эгиттинер хуусаазын бадылаар;

3) чурттаар оран-сава талазы-биле ипотекалыг чээли талазы-биле Тыва Республиканың республика чергелиг тускай сорулгалыг программаларын бадылаар;

4) чурттаар оран-сава талазы-биле ипотекалыг чээли системазын сайзырадырынга угланган Тыва Республиканың республика бюджетинин акша-хөреңгинин тускай сорулгазы езугаар ажылдагынып турарының контролон боттандыра.

2. Тыва Республиканың Чазаа:

1) чуртталга тудуунга чээли бээр дугайында күрүне политиказының боттанышыкынын хандыра;

2) Тыва Республиканың Чазааның төлээлеткени организацияның — чурттаар

оран-сава талазы-биле ипотекалыг чээли агентилелиниң күрүне магадылалы-биле алганы, Тыва Республиканың бюджетинин акша-хөреңгинин тудугта ажылдап тургаш, чурттаар оран-сава талазы-биле ипотекалыг чээли үндүреринин база чээшкинге бээр акша-хөреңгинин механизмин болгаш чурмуна тайылбырлаан эрге-хоойлу талазы-биле нормативтиг актыларны, отчет дужаарының хевирлерин хүлээп алыр, оларны Тыва Республиканың Улуг Хуралының Хоойлужудулга палатазынче бадыладыры-биле кириер;

3) чурттаар оран-сава талазы-биле ипотекалыг чээли системазын сайзырадырынга угланган республика бюджетинде акша-хөреңгинин хемчээлин, оларны дедир эгиттинер хуусаазын Тыва Республиканың Хуралының Хоойлужудулга палатазынче бадыладыры-биле кириер;

4) чурттаар оран-сава талазы-биле ипотекалыг чээли талазы-биле республика чергелиг тускай сорулгалыг программаларны ажылдап кылыр;

5) Тыва Республикага банк, тудуг болгаш чуртталга тудуунун адырының талазы-биле сонургалдыг өске-даа организацияларның ажыл-чорудулгазын харылдаштыра;

6) күштүг болуп турар хоойлужудулгага дүүштүр өске-даа бүрүн эргелерин боттандыра.

12 чүүл. Чурттаар оран-сава талазы-биле ипотекалыг чээли талазы-биле тус черниң бот-башкарылга органнарының бүрүн эргелери

Тус черниң бот-башкарылга органнары:

1) Тыва Республиканың муниципалитет тургузууларының чогуур девискээрлеринге чуртталга тудуунун адырынга чээли бээр дугайында республика политиказын боттандыраарына деткимче бээр;

2) бодунун бүрүн эргелеринин деңгелинге Тыва Республиканың девискээринге чурттаар оран-сава талазы-биле ипотекалыг чээли адырынга эрге-хоойлу актыларын хүлээп алыр;

3) Тыва Республиканың муниципалитет тургузууларына чурттаар оран-сава тудуунун талазы-биле ипотекалыг чээлиниң программаларын ажылдап кылыр, бадылаар болгаш боттандыра;

4) Тыва Республикага чурттаар оран-сава талазы-биле ипотекалыг чээлини сайзырадырынга угланган тус чер бюджетинин акша-хөреңгинин үндүреринин чурмуна болгаш хемчээлин тодарадып доктаадыр;

5) Тыва Республикага чурттаар оран-сава талазы-биле ипотекалыг чээлини сайзырадырынга угланган тус чер бюджетинин акша-хөреңгинин тускай сорулга езугаар ажылдагынып турарын контролдаар;

6) чуртталга тудуунга ипотекалыг чээли программаларын боттандыраарына киржип турган организацияларга болгаш хамаатыларга Тыва Республиканың тус чер бюджеттеринче кири санаттынып турар тус чер үндүрүлгелеринин талазы-биле чигелделерни бээр эргелиг;

7) Тыва Республиканың девискээринге чуртталга тудуунга ипотекалыг чээли талазы-биле күштүг болуп хоойлужудулгага дүүштүр өске-даа айтырыглар шиитпирлээр.

13 чүүл. Чурттаар оран-сава талазы-биле ипотекалыг чээлиниң стандарттары

Тыва Республиканың Чазааның бадылааны чурттаар оран-сава талазы-биле ипотекалыг чээлиниң стандарттары — чурттаар оран-сава талазы-биле ипотекалыг чээли системазының киржикчилеринге керээлер езугаар негелделерин, чурттаар оран-сава талазы-биле ипотекалыг чээли (бюджет чээлилеринин хевирлерин, хемчээлин болгаш үелерин, бюджет чээлиниң катап эгидер чурмуна, оларны ажылдааны дээш хууларының хемчээлин, долаага хүлээп алдыг эт-хөреңгиге негелделер, чээлиниң хемчээлинге долаага салдыг эт-хөреңгинин дүгжүп турарын) системазының киржикчилеринин аразында хамаарылгаларын таарыштыра чангыс аай негелде болур.

14 чүүл. Тыва Республикага чурттаар

оран-сава талазы-биле ипотекалык чээли адырынга шимчeves эт-хөреңгиге эргелерин болгаш оларга хамаарыштыр дугуржулгалар чорудуп турда күрүне бүрүткели

1. Чурттаар оран-саваларга эргелерин болгаш чуртталга бажыңнарын садып алырын база садарының талазы-биле керээлерниң база ол ышкаш ипотекалык чээлилер дузазы-биле чурттаар оран-сава садып азы тудуп алырынче утланган өске-даа керээлерниң күрүне бүрүткели федералдыг хоойлужудулгада доктааттынган чурум езугаар чорутунар.

2. Тыва Республиканың Чазаа бо чүүл-дүн 1-ги кезеңде айыттынган эргелерге болгаш керээлерге күрүне бүрүткели дээш бүрүткел төлевериниң чиигелделиг хемчээлин тургузуп болур.

Ипотекалык чээли-биле садып алдыган (туттунган, чедир туттунган) чурттаар оран-саваларга эргелерин болгаш ипотекалык бүрүткели дээш база чурттаар оран-сава талазы-биле ипотекалык чээли үезинде шимчeves өңчү-хөреңгиге бүрүткеттинген эргелер дугайында медээни бергени дээш төлеверлерниң эң-не улуг хемчээли чогуур ачы-дуза төлевериниң

доктааттынган өртөөндөн бежен хуу улгатпас ужурулг.

15 чүүл. Бюджеттин ипотекалык чээлилериниң хууларын ажыглаар чурумун доктаадып тургузары

Бюджеттин ипотекалык чээлилерин ажыглааны дээш хууларның хемчээли чылдың-на Тыва Республиканың республика бюджетиниң дугайында Тыва Республиканың хоойлузун езугаар чогуур саң-хөө чылынга хамаарыштыр доктааттынып тургустунар.

16 чүүл. Тыва Республикага чурттаар оран-сава талазы-биле ипотекалык чээлини боттандыраар талазы-биле хемчеглер

1. Тыва Республиканың республика бюджетиниң дугайында Тыва Республиканың хоойлузунга чогуур саң-хөө чылында чурттаар оран-сава талазы-биле чээлини дараазында хевирлерге сайзырадырынга деткимче кылдыр акша-хөреңгиниң үндүрүлгези ангы одуруг-биле баш удур көрдүнер:

1) чурттаар оран-сава талазы-биле бо Хоойлуда айыттынган кижилерге бергени

ипотекалык чээлиниң баштайгы дадывырын төлөөринге тускай сорулгалыг субсидиялар;

2) чурттаар оран-сава талазы-биле ипотекалык чээли системаның киржикчилеринге доктааттынган чурум езугаар бергени бюджет чээлилер;

3) "Тыва Республикага чурттаар оран-сава талазы-биле ипотекалык чээлини сайзырадыр" деп республика чергелиг тускай сорулгалыг программаны боттандыраарыга аңгылаан акша-хөреңгилер;

4) чурттаар оран-сава талазы-биле ипотекалык чээли программазынга киржириниң дугайында керээ чарган чээли берикчизиниң кириштиргени акша-хөреңгиниң хемчээлинге Тыва Республиканың күрүне магадылалдары;

2. Тыва Республиканың республика бюджетиниң дугайында хоойлузунга дүүштүр ээлчеглиг саң-хөө чылында чээлиге бээри-биле чоруттунган акша-хөрең-

гиниң хемчээлинге Тыва Республиканың күрүне магадылалдары бердинер.

3. Тыва Республиканың күрүне магадылалы бердинген чээли берикчизи Тыва Республиканың Чазаанга ол магадылалдарның бердингени организацианың ажил-чорудулгазын боттандыраарының сорулгаларының талазы-биле дыңнадыгны кылыр.

17 чүүл. Маргылдаалыг айтырыгларны шиитпирлээри

Бо Хоойлунуң дүрүмнерин боттандырып турда, тургустунуп келген маргылдаалыг айтырыглар күштүг болуп турар хоойлужудулгага дүүштүр шиитпирлеттинер.

18 чүүл. Бо Хоойлунуң күштүг болуп эгелээри

Бо Хоойлу ону албан езуу-биле парлаан хүнден күштүг болуп эгелээр.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш. ООРЖАК.

Кызыл хоорай

№ 631 УХ-1

2004 чылдың июнь 3.

“Тыва Республикада аныяктарның күрүне политиказының дугайында” Тыва Республиканың Хоойлузунга өскерилгелер кирир дугайында

Хоойлужудулга палатазы 2004 чылдың май 19-та хүлээп алган

Төлээлекчилер палатазы 2004 чылдың май 26-да чүүлдүг деп көргөн

1 чүүл. “Тыва Республикада аныяктарның күрүне политиказының дугайында” («Тувинская правда», январь 20, 2000; ноябрь 20, 2001) 1999 чылдың август 17-де № 316 Тыва Республиканың Хоойлузунга дараазында өскерилгелерни кирир:

1) 1-ги чүүлге дараазында уткалыг дөрт болгаш беш абзацтарны немей кирир:

“аныяктарның хөй-ниити каттыжышкыннары — хөй-ниитиниң эрге-ажыктарына үндезилетинип тургустунган, угаан-бодал болгаш өске-даа материалдыг эвес негелделерни хандыраарыңче, каттыжышкынның кежигүннериниң социал айтырыглар талазы-биле тургустунуп алырынче болгаш сайзыраарыңче, кады дем-биле ажил-чорудулга боттандыраарыңче утланган база ол ышкаш, боттарының эргелерин болгаш хосталгазын камгалаар сорулгалыг, 30 хар чедир назылыг хамаатыларның, хоойлужудулга-биле доктааттынган чурум езугаар бүрүткеттинген, коммерциялыг эвес каттыжышкыны;

бичии уругланың хөй-ниити каттыжышкыннары — 18 хар чедир назылыг хамаатыларның болгаш назы четкен хамаатыларның кады дем-биле ажил-чорудулга кылып чорудары-биле тургустунган, эрге-ажыктары хандыраарыңче, чогаадыкчы чоруун сайзырадырынче, каттыжышкынның кежигүннериниң социал айтырыглар талазы-биле тургустунуп алырынче утланган база ол ышкаш боттарының эргелерин болгаш хосталгазын камгалаар сорулгалыг, хоойлужудулга езугаар доктааттынган чурум езугаар бүрүткеттинген, коммерциялыг эвес каттыжышкыны”;

2) 2-ги чүүлдү дараазында эдилгелер-биле бижир:

“2 чүүл. Бо Хоойлу-биле таарыштыртынып турар хамаарылгалар

Бо Хоойлу Тыва Республиканың девискээринде чурттап турар Россия Федерациязының аныяк хамаатыларының (моон ыңай — аныяк хамаатылар) болгаш аныяктарның база бичии уругларның хөй-ниити каттыжышкыннары-биле күрүне органнарының аразында хамаарылгаларны таарыштырып турар. Бо Хоойлу Тыва Республиканың девискээринде чурттап турар аныяк хамаатыларга, аныяктарның болгаш бичии уругларның хөй-ниити каттыжышкыннарына, бо Хоойлунуң 22³ чүүлүнүң 3 дугаар кезеңде айыттынган таварылгалардан аңгыда, хоойлужудулга-биле доктааттынган чурум езугаар Тыва Республиканың девискээринде тургустунган болгаш күштүг болуп ажилдап турар аныяктарның бүдүрүлгө болгаш албан черлеринге

күштүг болуп тараар.”;

3) 4-кү чүүлдүн 3 кезеңде “Тыва Республиканың хамаатыларының” деп сөстөрни “Россия Федерациязының хамаатыларының” деп сөстөр-биле солуур;

4) 6-гы чүүлдүн 2 кезеңде “Күш-культура спорт болгаш туризм талазы-биле Тыва Республиканың күрүне комитеди-биле, кожууннарының спорткомитеттери-биле” деп сөстөрни “Тыва Республиканың күш-культура, спорт болгаш туризм талазы-биле күүсекчи эрге-чагырга органнары-биле” деп сөстөр-биле солуур;

5) 7-ги чүүлде:

а) чүүлдүн адында болгаш бирги абзацта “күрүнениң” деп сөстү ап кааптар;

б) 2-ги абзацты дараазында эдилгелер-биле бижир: “муниципалитет тургузуунуң девискээринге аныяктар политиказын боттандыраары”;

в) дараазында уткалыг 6 болгаш 7 абзацтарны немей кирир:

“аныяктарның болгаш бичии уругларның хөй-ниити каттыжышкыннарына үндүрүлгелер талазы-биле чиигелделерни доктаадып тургузары;

аныяктар политиказын боттандыраарының талазы-биле ажилдары органи-застаарына муниципалитеттин өңчүзүндө бажың-балгаттары болгаш өске-даа объектилерни тыпсып бээри”;

алдыгы абзацты сес дугаар абзац кылдыр санаар;

г) сес дугаар абзацта “муниципалитет тургузуунуң бүрүн эргелериниң деңгелинге” деп сөстөрни “тус чериниң бот-башкарылга органнарының бүрүн эргелериниң деңгелинге” деп сөстөр-биле солуур.”;

6) 8-ки чүүлдүн 1 кезеңде “аныяк хамаатылары” деп сөстөрниң мурнунда “Тыва Республиканың” деп сөстөрни ап кааптар;

7) 10-гу чүүлге дараазында уткалыг 3 дугаар кезекти немей кирир:

“3. Аныяк өг-бүлелерни күрүнөдөн деткири аныяк өг-бүлелерин чурттаар оран-сава садып алырын болгаш тудуп алырын деткир, (субсидиялар кылырын, чиигелделиг чээли тыпсырын, ипотекалык чээли тыпсырын боттандыраарының талазы-биле, күрүнениң болгаш муниципалитеттин чуртталга бажыңнарын аренда-ларының механизмнерин шингээдириниң талазы-биле) чединмес байдалдыг аныяк өг-бүлелерниң амыдырал байдалын экижидер айтырыгларның талазы-биле хоойлужудулганы сайзыраңгайжыдары болур”.

8) 13-кү чүүлдүн 1 дугаар домаан дараазында эдилгелер-биле бижир:

“Аныяктарның хамааты, угаан-бодал, арын-нүүр болгаш патриотчу кижизидилгези Тыва Республиканың девискээринде

чурттап турар чоннарның этниктиг онзагайларын, чаңчылдарын, езулалдарын өөренип көргени-биле Тыва Республиканың Чазааның ажилдап кылганы болгаш бадылааны кижизидилге концепциязынга дүүштүр боттандыраары”;

9) 15-ки чүүлде “ажылдаар черлериниң ниити санының 10 хуу хемчээлин аныяктарга” деп сөстөрни “Россия Федерациязының болгаш Тыва Республиканың күштүг болуп турар хоойлужудулгазынга дүүштүр” деп сөстөр-биле солуур;

10) 18-ки чүүлдүн 5 дугаар кезең ап кааптар;

11) 20-ги чүүлдүн 3 дугаар кезең ап кааптар;

12) 22¹ - 22² деп дараазында уткалыг чүүлдерни немей кирир:

“22¹ чүүл. Хөй-ниитиниң коммерциялыг эвес эгелекчи бөлүктөринге деткимче кылыр

“Тыва Республикага аныяктарның коммерциялыг эвес хөй-ниити эгелекчи бөлүктөринге деткимче кылырда аныяктарның болгаш бичии уругларның хөй-ниити каттыжышкыннарының тургустунарына болгаш ажил-чорудулгазынга идиг бээри, аныяктар төптөринге ажил-чорудулганың негелде-байдалын чиигелделиг байдалга тыпсып бээри, аныяктар программаларының медээ-дыңнадылгыг хемчеглер-биле болгаш өске-даа аргалар-биле хандырылганы сайзырадыр.

22² чүүл. Күрүне деткимчезиниң объектилери болуп турар аныяктарның болгаш бичии уругларның хөй-ниити каттыжышкыннары

1. Бо Хоойлуга дүүштүр күрүне деткимчези хоойлу-биле доктааттынган чурум езугаар бүрүткеттинген болгаш база ыңдыг деткимче алыр дээш Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнарына айтырыг тургускан аныяктарның болгаш бичии уругларның хөй-ниити каттыжышкыннарына чедиртинер.

2. Аныяктарның болгаш бичии уругларның хөй-ниити каттыжышкыннарына күрүне деткимчези чедирери оларның дараазында негелде-байдалдары сагып күүсеткени-биле боттандыраары:

каттыжышкын юридиктиг эргелиг болуп турар болгаш ол күрүне бүрүткелин эрткен үезинде эгелээш, бир чылдан эвээш эвес үеде күштүг болуп ажилдап турар болганда;

каттыжышкында 50-ден эвээш кежигүннер санаттынып, бактаап кирип турар, чок болза каттыжышкынның акшаландыраары-биле киригени төлөвилели (программазы) 50-ден эвээш эвес бичии уругларга болгаш (азы) аныяк хамаатыларга социал ачы-дуза чедирерин

баш удур көрүп турар болза.

Күрүне деткимчезин чедирери-биле айтырыг тургускан аныяктарның болгаш бичии уругларның хөй-ниити каттыжышкыннарының бо Хоойлунуң доктаадып тургусканы негелделеринге дүгжүп турары, күрүнениң аныяктар политиказын боттандыраар талазы-биле Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органы-биле тодараттынып доктааттынар.

3. Шажын-чүдүлгө организациалары, профессионал эвилелдер болуп турар политиктиг партияларның (шимчээшкыннерин) тургусканы азы тургузукчулары болуп турары аныяктарның болгаш бичии уругларның хөй-ниити каттыжышкыннары күрүне деткимчезиниң объектилери бооп болбас. База ол ышкаш бо Хоойлунуң 17-ги чүүлүнде айыттынган таварылгалардан аңгыда, коммерциялыг организациалар Тыва Республиканың күрүне деткимчезиниң объектилери бооп болбас.

22³ чүүл. Аныяктарның болгаш бичии уругларның хөй-ниити каттыжышкыннарына чиигелделерни тыпсыр

1. Устав езугаар ажил-чорудулгазы Тыва Республикада аныяктар политиказының кол-кол угланышкыннарына болгаш сорулгаларына дүгжүп турар аныяктарның болгаш бичии уругларның хөй-ниити каттыжышкыннарына үндүрүлгелер талазы-биле чиигелделер доктааттынып тургустунган бооп болур. Үндүрүлгелер талазы-биле чиигелделер тыпсып бээриниң хемчээли болгаш чуруму күштүг болуп турар хоойлужудулгага дүүштүр тодараттынып доктааттынар.

2. Бо Хоойлунуң 22³ чүүлүнүң 2-ги кезеңин негелделеринге дүгжүп турар болгаш аныяктарның болгаш бичии уругларның хөй-ниити каттыжышкыннарының республика даңзызынче кириртинген аныяктарның болгаш бичии уругларның хөй-ниити каттыжышкыннары бодунуң ажил-чорудулгазын боттандырып турар үезинде, күрүнениң болгаш муниципалитеттин өңчүзүндө турар эт-хөреңгини ажылгалга ап болур.

Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнары, тус черин бот-башкарылга органнары боттарының доктаадып тургускан чуруму-биле, аныяктарның болгаш бичии уругларның хөй-ниити каттыжышкыннары айыттынган органнарының эргезинде турар эт-хөреңгини ажылап турар үеде, чиигелделерни доктаадып тургускан бооп болур.

22⁴ чүүл. Аныяктарның болгаш бичии уругларның хөй-ниити каттыжышкыннарына күрүне чагы

1. Тыва Республиканың Чазаа социал-

экономикага хөгжүлдүн планнарын өөренип көргөни-биле, аныктарның болгаш бичии уругларның хөй-ниити каттыжышкыннарының аразына аныктарга социал албан черлерин, чаартылгалар, медээ-дыңнадыглар болгаш дыштанылгалар кылып чорудар аныктар төптөрүн, чурттап турар чериниң аайы-биле социал ажылдарга, эртем-шинчилел болгаш дөзөвилел ажылдарына, база ол ышкаш аныктар политиказынга дүгжүп турар өске-даа ажыл-чорудулга кылып чорударына конкурстуг үндезинге күрүне чагыгларын кириер.

2. Ындыг чагыгларны күүседириниң талазы-биле, ажылдарның шынарының негелделерин кудулатпайн күүседиринге аныктарның болгаш бичии уругларның хөй-ниити каттыжышкыннарының херек кырында кылып шыдаар аргаларын өөренип көргөниниң соонда, күрүне чагыгы хевирлеттинип тургустунар.

22⁵ чүүл. Күрүне деткимчезин ажыглап турар аныктарның болгаш бичии уругларның хөй-ниити каттыжышкыннарының республика даңзызы

1. Аныктар политиказын боттанды-

рарының талазы-биле республиканың күүсекчи эрге-чагырга органы-биле күрүне деткимчезин ажыглап турар аныктарның болгаш бичии уругларның хөй-ниити каттыжышкыннарының республика даңзызы хевирлеттинип тургустунар болгаш чоруттунар.

2. Айыттыг даңзыже аныктарның болгаш бичии уругларның хөй-ниити каттыжышкыннарын кириери, оларның боттарының эки туразы-биле болгаш дедир эгитпес үндезинге бижимел хевирге билдиришкенин, хөй-ниити каттыжышкыннарының уставының болгаш бо Хоойлунуң 22² чүүлүнүң 2-ги кезээнин негелделеринге дүгжүп турарын бадыткап турар күрүне бүрүткелин чоруткан дугайында документиниң хоолгаларын киригениниң соонда, бир айның дургунда боттандырынар.

3. Каттыжышкынны даңзыже киригени аңаа күрүне деткимчезин тыпсып бээринге үндезин болур.

4. Даңзыже киригени аныктарның болгаш бичии уругларның хөй-ниити каттыжышкыннары ону оон үндүрериниң дугайында шийтпириниң дугайында

дыңнадыр эргелиг. Бир эвес ыңдыг каттыжышкын саң-хөө деткимчезин ап турган болза, аныктар политиказын боттандыраарының талазы-биле алдыгдан акша-хөреңгизин ажыглаанының дугайында республиканың күүсекчи эрге-чагырга органына саң-хөө отчедун киригениниң азы оларны дедир эгиткениниң соонда, даңзыдан үндүртүнер. Айыттыгдан акша-хөреңгизин тускай сорулгазындан өскээр ажыглаан таварылгада, аныктарның болгаш бичии уругларның хөй-ниити каттыжышкыннары Россия Федерациязының хоойлужудулгазын езугаар харысалгага онаажыр.

22⁶ чүүл. Республиканың аныктарының хөй-ниити шуулганы

1. Тыва Республикага аныктар политиказын хевирлеттинип тургустунарынга болгаш боттандыраарына анык хамаатыларны хаара тудуп кириштирер сорулгалар-биле, Бүгү-делегейниң аныктар хүнүнге тураскааттыг республиканың

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш. ООРЖАК.

Кызыл хоорай

№ 776 УХ-1

2004 чылдың июнь 3.

аныктарының хөй-ниити шуулганы чылда бир катап эрттиртинер.

2. Республиканың аныктарының хөй-ниити шуулганының программазы аныктарның болгаш бичии уругларның хөй-ниити каттыжышкыннары-биле кады аныктар политиказын боттандыраарының талазы-биле республиканың күүсекчи эрге-чагырга органы-биле хевирлеттинип тургустунар.

3. Шуулганың деңгелинге аныктарның болгаш бичии уругларның хөй-ниити каттыжышкыннарының киржилгези-биле оларның ажыл-чорудулгазын чырыдарынче болгаш оларның хүрээлеинче бичии уругларны болгаш аныктарны хаара тударынче угланган делгелелер, конференциялар, семинарлар, көргүзүг оюннар болгаш өске-даа хемчеглер организааттынар".

2 чүүл. Бо Хоойлу ону албан езузу-биле парлаан хүнден күштүг болуп эгелээр.

Россия Федерациязының Социал-камгаладылга фондузунуң Тыва Республикада девискээр салбыры — Күрүне албан чериниң 2003 чылда бюджетиниң күүселдезиниң дугайында

*Хоойлужудулга палатазы 2004 чылдың апрель 14-те хүлээп алган
Төлээлекчилер палатазы 2004 чылдың май 26-да чүүлдүг деп көргөн*

1 чүүл. Россия Федерациязының социал-камгаладылга фондузунуң Тыва Республикада девискээр салбыры —

Күрүне албан чериниң 2003 чылда бюджетиниң күүселдезин дараазында чүүлдер талазы-биле бадылаар:

боттандыраары	0,3
Социал-камгаладылга оон иштинде:	241,0
Түр када күш-ажыл кылып шыдавазы-биле алып ыяап-ла социал-камгаладылга талазы-биле пособие	101,5
Бүдүрүлгеге озал-ондактыг таварылгалар болгаш профессионал аарыглар дээш, түр када күш-ажыл кылып шыдавазы-биле алып, ыяап-ла социал-камгаладылга талазы-биле пособие	1,0
Иштиг турганы база божааны дээш алып пособие	45,5
Бичии уруун 1,5 хар-назы чедир доруккуже азыраары дээш пособие	23,4
Бичии уругнун төрүттүнгени дээш алып пособие	33,4
Орнукшудулгага (хөөржүдүлгеге) пособие	1,1
Иштели бергениниң (эге) эрте хуусаазында эмнелге албан черлериниң учедунга туруп алганы дээш херээжен кижилерге пособие	0,4
Инвалид чаштарны ажаап-карактаарына көрдүнген немелде хонуктарның төлевиринге	0,2
Баштайгы чаңгыс удаа алып камгаладылга төлевири	0,6
Ай санында алып камгаладылга төлевири	17,0
Камгаладылга төлээр акшаларны барып чедирери болгаш чорударына	0,1
Бүдүрүлгеге озал-ондактыг таварылгалар-биле болгаш профессионал аарыгларга таварышканнарның эмчи, социал болгаш профессионалдыг деңгелиниң катап тургустунарына	0,5
Россия Федерациязының социал-камгаладылга фондузунун акша-хөреңгизиниң күсели-биле санаторий-курорттарга улаштыр эмнедиринге путевкаларның өртээнге	1,2
Россия Федерациязының социал-камгаладылга фондузунун акша-хөреңгизиниң күсели-биле бичии уругларның чайгы дыштанылгасына болгаш эмнедиринге путевкалар өртээнге	15,1
күрүнең бюджеттен дашкаар фондуларның ажылдаарына	11,4
Шупту чарыгдалдар	253,1

2 чүүл. Бо Хоойлу ону албан езузу-биле парлаан хүнден күштүг болуп эгелээр.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш. ООРЖАК.

Кызыл хоорай

№ 722 УХ-1

2004 чылдың июнь 3.

Орулгалары	млн. руб.
Үндүрүтүлгелерден орулгалар – шупту	130,7
Россия Федерациязының социал-камгаладылга фондузунче шилчиттинип турар чаңгыс аай социал үндүрүг	128,8
Үндүрүг онаалдазының бөдүүнчүткен системазын ажыглааны-биле холбаштыр тыртынып турар чаңгыс аай үндүрүг	0,3
Ажыл-чорудулганың аңгы хевирлериниң орулгаларына киригенин чаңгыс аай үндүрүг	1,6
Россия Федерациязының социал камгаладылга фондузунда дадырлар талазы-биле чедир төлеттинмээн өрелер, хөөлөр болгаш торгаалдар	0,5
Үндүрүтүлгелерден дашкаар орулгалар – шупту	14,9
Чедир төлеттинмээн өрелер, хөөлөр болгаш торгаалдарны кириштир, бүдүрүлгелерге озал-ондактыг таварылгалардан база профессионал аарыглардан ыяап-ла социал-камгаладылга дадыры	14,7
оон иштинде торгаалдар болгаш хөөлөр	0,2
Бүдүрүлгелерниң капиталжыттыг төлевирлеринден кирип турар акша-хөреңгилер	0,6
Үндүрүтүлгелерден орулгалар болгаш үндүрүтүлгелерден дашкаар орулгалар— шупту	146,1
Россия Федерациязының социал-камгаладылга фондузундан кирип турар бюджет иштиниң акша-хөреңгилери	107,0
Орулгалар шупту	253,1

Чарыгдалдар	
Социал политика адырына ведомстволарның өске-даа чарыгдалдары	0,4
Бланк продукцияларын белеткеп кылырына	0,1
Медээ-тайылбыр ажыл-чорудулгазына	0,1
Социал-камгаладылганың чаңгыс аай информация системазын ажылдап тударына болгаш организаастаарына	0,1
Өске-даа чарыгдалдар	0,1
Фондунун аппарадына үр үеде ажыглаар чүүлдерни болгаш дериг-херекселдерни чаартырына болгаш садып алырына	0,2
Россия Федерациязының социал-камгаладылга фондузунун акша-хөреңгизи-биле камгалаттырганнарның аңгы бөлүктөрүн күш-ажыл камгалалына өөредириниң талазы-биле хемчеглерни	

“Муниципалитет албанының дугайында” Тыва Республиканың Хоойлузун күш чок болдулар дугайында

*Хоойлужудулга палатазы 2004 чылдың апрель 28-те хүлээп алган
Төлээлекчилер палатазы 2004 чылдың май 26-да чүүлдүг деп көргөн*

1 чүүл. “Муниципалитет албанының дугайында” («Тувинская правда», 1997, июль 31) №764 1997 чылдың июль 7-де Тыва Республиканың Хоойлузун күжүн чидирген деп санаар.

2 чүүл. Бо Хоойлу ону албан езузу-биле парлаан хүнден эгелеп күштүг болуп эгелээр.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш. ООРЖАК.

Кызыл хоорай

№ 768 УХ-1

2004 чылдың июнь 3.

“Вакцина-биле аарыгга удур хемчеглер дугайында” Тыва Республиканың Хоойлузун күш чок болдулар дугайында

*Хоойлужудулга палатазы 2004 чылдың апрель 28-те хүлээп алган
Төлээлекчилер палатазы 2004 чылдың май 20-де чүүлдүг деп көргөн*

1 чүүл. “Вакцина-биле аарыгга удур хемчеглер дугайында” 1996 чылдың апрель 17-де № 554 («Тувинская правда», 1996, ноябрь 12) Тыва Республиканың

Хоойлузун күш чок деп санаар.

2 чүүл. Бо Хоойлу ону албан езузу-биле парлаан хүнден күштүг болуп эгелээр.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш. ООРЖАК.

Кызыл хоорай

№ 765 УХ-1

2004 чылдың май 28.

“Тыва Республиканың чонунуң төөгү-культура талазы-биле эртинге-байлаан камгалаар болгаш ажыглаар дугайында Тыва Республиканың Хоойлузунга өскерилгелер кирир дугайында

Хоойлужудулга палатазы 2004 чылдың апрель 28-те хүлээп алган
Төлээлекчилер палатазы 2004 чылдың май 20-де чүлдүг деп көргөн

1 чүүл. “Тыва Республиканың чонунуң төөгү-культура талазы-биле эртинге-байлаан камгалаар болгаш ажыглаар дугайында” № 391 2000 чылдың февраль 9-та (Тыва Республиканың хоойлулар чыындызы, 2001, июнь, №1, арын 139; «Тувинская правда» 2001, декабрь 27) Тыва Республиканың Хоойлузунга дараазында өскерилгелерни кирир:

1) эге чүүлүнде “хамаатыларының” деп сөстүң мурнунда “Тыва Республиканың” деп сөстөрни “Тыва Республиканың девискээринде чурттап турар Россия Федерациязының” деп сөстөр-биле солугур; “Тыва Республиканың девискээринде туруп турар төөгү-культура эртинге-байлааның объектилерин камгалап арттырар талазы-биле Тыва Республиканың база Россия Федерациязының чурттар аразының хүлээлгелерин күүседире-биле” деп сөстөрни ап кааптар;

2) 1-ги чүүлдүн 4-кү абзазын дараазында эдилгелер-биле бижири:

“тураскаалдар – аңгы тудуглар, шаг-төөгүден тургустунуп келген девискээрлер-биле кады (ооң иштинде шажын-чүдүлгеге хереглээр тураскаалдар); аңгы хөөржүдүлгелер; монументалдыг уран чүүлдүн тураскаалдары; шеригниң объектилеринден эгелээш, эртем болгаш техника объектилер; медээлерниң кол үндезини азы кол үндезинининин бирээзи археологтуг казыышкыннар азы тывыышкыннар болуп турар, чамдызы азы шуптузу чер иштинде чок болза суг адаанда турар аңаа хамаарылгалыг, шимчeves чүүлдерден эгелээш, кижичурттап турганының чажыртынып чыдар истери”;

3) 4-кү чүүлде:

а) 1 кезээнде “хамаатыларының” деп сөстүң мурнунда “Тыва Республиканың” деп сөстөрни “Тыва Республиканың девискээринде чурттап турар Россия Федерациязының” деп сөстөр-биле солугур;

б) 2 кезээниң 1-ги домаанда “хамаатыларының” деп сөстүң мурнунда “Тыва Республиканың” деп сөстөрни “Тыва Республиканың девискээринде чурттап турар Россия Федерациязының” деп сөстөр-биле солугур;

в) 2 кезээниң 2-ги домаанда “хамаатыларының” деп сөстүң мурнунда “Тыва Республиканың” деп сөстөрни “Тыва Республиканың девискээринде чурттап турар Россия Федерациязының” деп сөстөр-биле солугур;

4) ийи эгениң адында “Президентизиниң” деп сөстү “Чазааның Даргазының” деп сөстөр-биле солугур;

5) 10-гу чүүлде:

адында “Президентизиниң” деп сөстү “Чазааның Даргазының” деп сөстөр-биле солугур;

сөзүглелде “Президент” деп сөстү “Чазааның Даргазы” деп сөстөр-биле солугур;

б) 11-ги чүүлдү дараазында эдилгелер-биле бижири:

“11 чүүл. Культура талазы-биле эртинге-байлаан камгалаар болгаш ажыглаар талазы-биле Тыва Республиканың палаталарының бүрүн эргелери

Тыва Республиканың Конституциясында доктааттынган бүрүн эргелеринге дүүштүр Тыва Республиканың Улуг Хуралының палаталары:

Тыва Республиканың культура талазы-биле эртинге-байлааның адырынга эрге-хоойлу хамаарылгаларының таарыштырылганын, бо Хоойлуну болгаш өске-даа хоойлужудулга актыларын хүлээп алып, сайзырадыр арга-биле хандыра;

Россия Федерациязының культура талазы-биле эртинге-байлааның адырында хоойлужудулгазынга Тыва Республиканың хоойлужудулга актыларының дүгжүп турарын хандыра;

культура талазы-биле эртинге-байлаан камгалап-кадагаларының бюджеттин база бюджеттен дашкаар фондуларын, чарыгдалдарының база орулгаларының дөзевилелдерин бадылаар;

культураның эртинге-байлааның талазы-биле республика программаларын бадылаар;

Россия Федерациязының болгаш Тыва Республиканың хоойлужудулгазынга дүүштүр өске-даа бүрүн эргелерин доктааттыра”;

7) 24-кү чүүлдүн 1-ги кезээнге дараазында эдилгелерлиг 7-ги абзацты немей кирир:

“Россия Федерациязының чоннарының культура талазы-биле эртинге-байлааның (төөгүнүн болгаш культураның тураскаалдарының) объектилеринин дугайында” 2002 чылдың июнь 25-те №73-ФХ Федералдыг Хоойлунуң 30-ги чүүлүнде айыттынган документилер”;

8) 26-гы чүүлде:

а) 2-ги кезээнде дараазында эдилгелер-биле бижири:

“2. Бо Хоойлунуң 24-кү чүүлүнде айыттынган төөгү-культура экспертизаның, объектилерниң экспертизаның эрттирериниң чуруму, эксперттер кылдыр кириртинген бооп болур хуу болгаш юридиктиг эргелиг кижилерни тодараттып доктаадырынга негелделер, эксперттерге кириртинген документилерниң сандазызы, оларны сайгарып көөрүнүң чуруму, ол экспертизаның кызыгаарының деңнелинге өске-даа истелгелерни чорударының чурумун Россия Федерациязының Чазаа доктаадыр”;

б) дараазында эдилгелер-биле 3-кү кезекти немей кирир:

“3. Республика чергелиг культураның эртинге-байлааның объектилеринге, тус чер (муниципалитет) чергелиг культураның эртинге-байлааның объектилеринге хамааржыр, илереттинип-тывылган культураның эртинге-байлааның объектилеринин, төөгү-культура талазы-биле үнелиг

болуп турар объектилерниң, культураның эртинге-байлааның объектилеринин демдектери бар объектилеринин, база ол ышкаш ажил-агыйга шингээдип алыры көрдүнүп турар чер участоктарының төөгү-культура талазы-биле экспертизаның телевири-ниң хемчээлин тодараттырының чурумун Тыва Республиканың Чазаа доктаадыр”;

9) 28-ки чүүлде:

а) 1-ги кезээнде дараазында эдилгелер-биле бижири:

“1. Төөгү-культура талазы-биле экспертизаның түңнели бо Хоойлунуң 26-гы чүүлүңүң 2-ги пунктузу-биле доктааттынган чурум езугаар эксперттерниң эрттирген шинчилелдеринин түңнелдери кирип турар акт хевиринге бижиттинер”;

б) 2-ги кезээнде дараазында эдилгелер-биле бижири:

“2. Төөгү-культура талазы-биле экспертиза төөгү-культура талазы-биле объектилерни кадагалап-камгалаар орган-биле бо Хоойлунуң 24-кү чүүлүнде айыттынган ажылдарны чорударының аргазы барының дугайында чогуур шийтирери төөгү-культура талазы-биле экспертизаның объектилер дугайында түңнелден үнүп кээп турар өске-даа шийтирлерни хүлээп алырынга үндезин болур. Төөгү-культура талазы-биле экспертиза-биле чөпшээрешпээн таварылгада, культураның эртинге-байлааның объектилерин камгалап турар чогуур орган, бодунуң эгелекчи саналы-биле, чок болза сонургалдыг кижиниң билдиримишкени-биле Россия Федерациязының Чазааның доктаатканы чурум езугаар,

10) 37-ги чүүлдүн 8 дугаар кезээнде “Дээди Хурал” деп сөстөрни “Улуг Хуралдың палаталарының” деп сөстөр-биле солугур; экспертизаны дагын катап чорударын доктаадыр эргелиг”;

10) 37-ги чүүлдүн 8 кезээнде “Дээди Хуралынга” деп сөстөрни “Улуг Хуралдың палаталарынга” деп сөстөр-биле солугур;

11) 38-ки чүүлде:

а) 3-кү кезээнде дараазында эдилгелер-биле бижири:

“3. Төөгүнүн болгаш культураның тураскаалдарының камгалал зоназы – культура талазы-биле эртинге-байлаан объектилерин, оон төөгүлүг бойдустан бүткен бүдүш бодунуң камгалалын хандырап сорулгалар-биле, долгандыр турар черлерни ажыглаарының онзагай чуруму тургустунуп турар, төөгүлүг-хоорай тудуунуң азы долгандыр турар бойдус хүрээлениниң культура талазы-биле эртинге-байлаан камгалап-кадагалаарынче, катап тургузарынче угланган тускай хемчеглерден аңгыда, ажил-агыйжы ажил-чорудулганы кызыгаарлап турар болгаш тудуг ажылы кылырын чөпшээревес девискээрниң кызыгаары”;

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш. ООРЖАК.

Кызыл хоорай

№ 748 УХ-1

2004 чылдың май 28.

“Хөй-ниитиниң корум-чурумунуң камгалалынга хамаатыларының киржилгезиниң дугайында” Тыва Республиканың Хоойлузунга өскерилгелер кирир дугайында

Хоойлужудулга палатазы 2004 чылдың май 19-та хүлээп алган

Төлээлекчилер палатазы 2004 чылдың май 26-да чүлдүг деп көргөн

1 чүүл. “Хөй-ниитиниң корум-чурумунуң камгалалынга хамаатыларының киржилгезиниң дугайында” («Тувинская правда», 2003 чыл, апрель 1) 2003 чылдың март 11-де № 204 УХ-1 Тыва Республиканың Хоойлузунга дараазында өскерилгелерни кирир:

1) 16-гы чүүлде:

а) 2-ги кезээнде дараазында эдилгелер-биле бижири:

“2. Улусчу дружинниктин хоойлу езугаар ажил-чорудулгазынга шаптыктааны, дружинникке хамаарыштыр күчүлел кылып азы күш-биле коргудуп кыжанышкын кылыры, хөй-ниитиниң корум-чурумун камгалаар талазы-биле

хүлээлгелерин күүсеткени-биле холбаштыр ооң амы-тынынга, кадыкшылынга, алдар-адынга болгаш төлептиг чоруунга хора чедирип семээшкын кылганы дээш, Россия Федерациязының хоойлужудулгазынга дүүштүр харысалгага онаажыр.

б) дараазында уткалыг 3 болгаш 4 дугаар кезектерни немей кирир:

“3. Улусчу дружинник аңаа онааттыг-ган хүлээлгелерни күүседип тургаш чүгле хоойлуну удуртулга болдурап болгаш политиктиг партияларның, хөй-ниити каттыжыышкыннарының база шимчээшкыннериниң уставының негелделери болгаш өске-даа шийтирлер-биле кызыгаарлаттынган бооп болбас.

4. Улусчу дружинниктин хоойлу езугаар кылып чорудуп турар ажылынга, аңаа бо Хоойлу-биле төлээлеттирген бүрүн эргелиг кижилерден аңгыда, кымның-даа киржир эргези чок. Улусчу дружинникти бо Хоойлу-биле көрдүмээн хүлээлгелерни күүседиринче кымның-даа албадаар эргези чок.

Хоойлуга дүүшпейн турар айтышкыннар алганда, улусчу дружинник хоойлуну удуртулга болдурап хүлээлгелиг”;

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш. ООРЖАК.

Кызыл хоорай

№ 778 УХ-1

2004 чылдың июнь 3.

б) 4-кү кезээнде дараазында эдилгелер-биле бижири:

“4. Ажил-агыйжы болгаш тудуг ажил-чорудулгазының таарыштырылга зоназы – тудуг болгаш ажил-агыйжы ажил-чорудулганы кызыгаарлап турар, бар турган бажыңнарын болгаш улуг тудугларның эде чаартып кылырының негелделери тодараттынган черлерни ажыглаарының чуруму доктааттынган девискээрлерниң кызыгаары”;

в) 5-ки кезээнде дараазында эдилгелер-биле бижири:

“5. Бойдустан бүткен бүдүш бодун кадагалап-камгалаар зона – хем уннары, чайгаар бүткен суг хөөлбектери, аргаарыг болгаш ажил-делгем черлер, культура талазы-биле эртинге-байлаан объектилериниң кады турары-биле холбашканындан эгелээш, бойдустан бүткен бүдүш бодун камгалап-кадагалаар (катап тургузар) сорулгалар-биле ажил-агыйжы ажил-чорудулганы, тудуг ажылын база бар бажыңнарын болгаш улуг тудугларны эде чаартып кылырын чөпшээревес азы кызыгаарлап турар черлерни ажыглаарының чуруму доктааттынган девискээрлерниң кызыгаары”;

12) 47-ги чүүлдүн 5 дугаар кезээнде “Ажык хуудуска үндезилээш, ажылдар төнгениниң соонда беш чылдан үр эвес хуусаада” деп сөстөрни “оларны эрттиреринге эрге Ажык хуудустун күштүг болурунун хуусаазының төнгөн хүнүнден эгелеп, үш чылдың дургузунда” деп сөстөр-биле солугур; Алдан-Маадыр аттыг национал музейже отчет дужааттынар”;

13) 49-ку чүүлде:

а) адында “Чаартып кылыры” деп сөстөрни “хевээр арттыраары” деп сөстөр-биле солугур;

б) 1-ги кезээнде “Чаартып кылырының башкарыкчы принциби-биле” деп сөстөрни “Ниити байдалының баксыраарын баш удур чайладырының аргазы-биле” деп сөстөр-биле солугур;

14) VIII эгениң адында “Тыва Республиканың болгаш Россия Федерациязының” деп сөстөрни ап кааптар;

15) 50-ги чүүлде:

а) адында “Тыва Республиканың болгаш Россия Федерациязының” деп сөстөрни ап кааптар;

б) бир дугаар абзацта “Тыва Республиканың болгаш Россия Федерациязының” деп сөстөрни ап кааптар;

в) беш дугаар абзацта “административтиг” деп сөстүң соонга “база өске-даа юридиктиг” деп сөстөрни немей кирир; “Тыва Республиканың база” деп сөстөрни ап кааптар;

16) IX эгени ап кааптар.

2 чүүл. Бо Хоойлу ону албан езузу-биле парлаан хүнден күштүг болуп эгелээр.

“Библиотека ажил-херээниң дугайында” Тыва Республиканың Хоойлузунга өскерилгелер кирир дугайында

Хоойлужудулга палатазы 2004 чылдың апрель 28-те хүлээп алган
Төлээлекчилер палатазы 2004 чылдың май 20-де чүүлдүг деп көргөн

1 чүүл. “Библиотека ажил-херээниң дугайында” 1996 чылдың июль 4-те №584 («Тувинская правда», 1996, июль 25; 2001, май 8; 2001, июль 3) Тыва Республиканың Хоойлузунга дараазында өскерилгелерни кирир:

- 1) 4-кү чүүлде:
  - а) “караа көрбестерге тускайлаттынган” деп сөстөрниң соонга дараазында уткалыг 1¹ дугаар пунктуну немей кирир: “1¹) тус черниң бот-башкарылга органның тургусканы муниципалитеттиг библиотекалары”;
  - б) 6-гы пунктунун 2-ги абзазында “муниципалитеттин” деп сөстү “тус черниң” деп сөстөрбиле солуур; “шупту деңнелдерниң” деп сөстөрни ап кааптар;
  - 2) 7-ги чүүлдүн 4-кү кезээниң 2-ги абзазын дараазында эдилгелербиле бижири: “бодун тодарадып турар документилерин көргүскенде, а 16 хар четпээн назы четпестер оларның хоойлу езугаар төлээлери боттарын тодарадып турар документизин көргүскенде библиотекаларның номчукчулары апаар”;
  - 3) 14-кү чүүлдүн 4 абзазының 2-ги домаан дараазында эдил-

гелербиле бижири: “Библиотекаларның хандырылгаларының талазы-биле регионнар аразының болгаш ведомстволар аразының харылзааларына Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органы киржир, ооң иштинде ниитиледи медээлербиле хандыраар сорулгаларбиле бердинген программаларны боттандыраарына киржир”;

4) 16-гы чүүлдүн 1 абзазында: “Тыва Республиканың хоойлужудулгазы-биле” деп сөстөрни “Россия Федерациязының хоойлужудулгазы-биле” деп сөстөрбиле солуур;

5) 20-ги чүүлде: а) 1-ги кезээнде “Тыва Республиканың, Россия Федерациязының күштүг болуп турар хоойлужудулгазы-биле база бо Хоойлу-биле” деп сөстөрни “Россия Федерациязының хоойлужудулгазы-биле” деп сөстөрбиле солуур;

б) 2 болгаш 3 кезектерде “күштүг болуп турар хоойлужу-

дуга-биле” деп сөстөрни “Россия Федерациязының хоойлужудулгазы-биле” деп сөстөрбиле солуур;

6) 21-ги чүүлдүн 1 кезээнде “Тыва Республиканың, Россия Федерациязының хоойлужудулгазы-биле база бо Хоойлу-биле” деп сөстөрни “Россия Федерациязының хоойлужудулгазы-биле” деп сөстөрбиле солуур;

7) 22-ги чүүлдүн 1 кезээнде “Тыва Республиканың болгаш” деп сөстөрни ап кааптар;

8) 24-кү чүүлде: а) 1-ги кезээнде “Тыва Республиканың болгаш” деп сөстөрни ап кааптар; “Күш-ажыл дугайында” деп сөстөрни немей кирир;

б) 4 болгаш 6 кезектеринде “РСФСР-ниң Күш-ажыл дугайында кодекизи” деп сөстөрни “Россия Федерациязының күш-ажыл кодекизи-биле” деп сөстөрбиле солуур.

2 чүүл. Бо Хоойлу ону албан езузу-биле парлаан хүнден күштүг болуп эгелээр.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш. ООРЖАК.
Кызыл хоорай
№ 750 УХ-1
2004 чылдың май 28.

“Муниципалитет албанының дугайында” Тыва Республиканың Хоойлузунга өскерилгелер кирир дугайында

Хоойлужудулга палатазы 2004 чылдың апрель 14-те хүлээп алган
Төлээлекчилер палатазы 2004 чылдың май 26-да чүүлдүг деп көргөн

1 чүүл. “Муниципалитет албанының дугайында” 1999 чылдың октябрь 19-та №389 (2000 чылдың январь 12-де №374 УХ-1 Тыва Республиканың Хоойлузунун эдилгелеринде) («Тувинская правда», 1999, март 29, 2003, июль 26) Тыва Республиканың Хоойлузунга дараазында өскерилгелерни кирир:

1) 3-кү чүүлде: адында “Россия Федерациязының” деп сөстөрниң мурнунда “Тыва Республиканың болгаш” деп сөстөрни ап кааптар; сөзүглелде “Россия Федерациязының” деп сөстөрниң мурнунда “Тыва Республиканың бол-

гаш” деп сөстөрни ап кааптар;

2) 10-гу чүүлдүн 1-ги кезээнде “Россия Федерациязының” деп сөстөрниң мурнунда “Тыва Республиканың болгаш” деп сөстөрни ап кааптар; “шаңнал акшаны” деп сөстөрниң соонга “ап турар” деп сөстөрни немей кирир;

3) 21-ги чүүлдүн 1-ги кезээнде “ажылчын хонуктар” деп сөстөрни “календарылыг хонуктар” деп сөстөрбиле солуур; “ажылдаар черлерге” деп сөстөрни “чер-

лерге” деп сөс-биле солуур; “45” деп чурагайны “54” деп чурагай-биле солуур; “38” деп чурагайны “46” деп чурагай-биле солуур;

4) 25-ки чүүлдүн 1-ги кезээнде “Россия Федерациязының” деп сөстөрниң соонда “болгаш Тыва Республиканың” деп сөстөрни ап кааптар.

2 чүүл. Бо Хоойлу ону албан езузу-биле парлаан хүнден күштүг болуп эгелээр.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш. ООРЖАК.
Кызыл хоорай
№ 713 УХ-1
2004 чылдың июнь 3.

“Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының дугайында” Тыва Республиканың Хоойлузунга өскерилгелер кирир дугайында

Хоойлужудулга палатазы 2004 чылдың апрель 14-те хүлээп алган
Төлээлекчилер палатазы 2004 чылдың май 26-да чүүлдүг деп көргөн

1 чүүл. “Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының дугайында” №777 2001 чылдың февраль 5-те («Тувинская правда», 2001, июль 31, 2004, январь 22) Тыва Республиканың Хоойлузунга дараазында өскерилгелерни кирир:

- 1) 3-кү чүүлдүн ийги кезээнде “округтуң соңгулда комиссиялары” деп сөстөрни немей кирир;
- 2) 7-ги чүүлде: а) 8 дугаар кезекти ап кааптар;
- б) 11-ги кезектиң 9 абзазын дараазында эдилгелербиле бижири: “Бир эвес комиссия кежигүнүн томуйлаан орган комиссия кежигүнүнүн бүрүн эргелерин хуусаа бетинде соксадырының дугайында шийтпирни бир ай дургузунда, а соңгулда кампаниязының үезинде, референдумну чарлап дыңнаткан хүнүнден эгелээш база референдум кампаниязының төнчүзүнге чедир – бодунун бүрүн эргелерин дүжүрениң дугайында, чок болза бодунун хүлээлгелерин күүседери болдунмас өске-даа чылдагааннарның тыптып келгенибиле комиссия кежигүнү бижимел хевирге билдиришкенин айыттынган органче кирирген хүнүнден эгелеп, он хонуктуң дургузунда шийтпир хүлээп алдырмаан болза, ол комиссия кежигүнүнүн бүрүн эргелерин соксадырының дугайында шийтпир, ооң составынче кирип турары комиссия-биле, айыттынган хуусааның төнгөн хүнүнден эгелеп, үш хонуктуң дургузунда хүлээп алдынар”;
- в) 13-кү кезекти дараазында эдилгелербиле бижири: “13. Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының бадылаар эргелиг кежигүнүн томуйлаан орган үстүнде айыттынган байдалдар-биле үне берген Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының кежигүнүнүн орнунга ооң үнүп чоруткан хүнүнден эгелеп, бир ай хуусаадан орайтатпайн, референдумну чарлап

дыңнаткан хүнүнден эгелээш база референдум кампаниязының төнчүзүнге чедир – бо Хоойлу-биле доктааттынп тургустунган негелделерге дүүштүр, ооң үнүп чоруткан хүнүнден эгелеп, он хонуктан орайтатпайн, Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының чаа кежигүнүн томуйлаар хүлээлгелиг. Бир эвес, Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының бүрүн эргелеринин хуусаазының төнеринге чедир үш айдан эвээш хуусаа арткан болза, үнүп чоруй барган комиссия кежигүнүнүн орнунга Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының чаа кежигүнүнүн томуйлаашкыны дараазында негелде байдалдар барда, ооң составында Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының бадылаар эргелиг кежигүннеринин, бо Хоойлунун 6-гы чүүлдүнүн 2-ги пунктузу-биле доктааттынган ниити санындан, үштүн ийи кези артканда, чоруттунмас. Айыттынган негелделер күүсетинмээн таварылгада, Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязы, федералдыг хоойлужудулганың база бо Хоойлунун доктаатканы негелделерни сагывышаан, томуйлаар”;

3) 12 чүүлдүн 2-ги кезээнде “Тыва Республиканың хоойлулары-биле” деп сөстөрни ап кааптар;

4) 13-кү чүүлдүн 3-кү кезээнде “чөпшээржилгелер” деп сөстүн соонда “керээлер” деп сөстү ап кааптар;

5) 14-кү чүүлде: а) 5-ки кезекке дараазында уткалыг домакты немей кирир: “Россия Федерациязының Төп соңгулда комиссиязының саналы-биле Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының даргазы соңгуттурар”;

б) 10, 11 дугаар кезектерни ап кааптар.

2 чүүл. Бо Хоойлу ону албан езузу-биле парлаан хүнден күштүг болуп эгелээр.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш. ООРЖАК.
Кызыл хоорай
№ 717 УХ-1
2004 чылдың июнь 3.

“2003 чылда Тыва Республикада Девискээр орук фондузунун бюджетинин дугайында” Тыва Республиканың Хоойлузунга өскерилгелер кирир дугайында

Хоойлужудулга палатазы 2004 чылдың апрель 14-те хүлээп алган
Төлээлекчилер палатазы 2004 чылдың май 26-да чүүлдүг деп көргөн

1 чүүл. “2003 чылда Тыва Республикада Девискээр орук фондузунун бюджетинин дугайында” 2003 чылдың март 11-де № 223 УХ-1 Тыва Республиканың Хоойлузунга («Тувинская правда», 2003, март 20; июль 26) дараазында өскерилгелерни кирир:

1) 1-ги чүүлде база 3-кү

чүүлдүн 1 дугаар абзазында “144,086” деп санны “150,935” деп сан-биле солуур;

2) 2-ги чүүлде 1-ги пунктуда “54,519” деп санны “44,766” деп сан-биле солуур;

1-ги пунктунун “б” дугаар иштики пунктузунда “26,659” деп санны “17,068” деп сан-биле

солуур;

1-ги пунктунун “в” дугаар иштики пунктузунда “7,500” деп санны “5,898” деп сан-биле солуур;

1-ги пунктунун “г” дугаар иштики пунктузунда “9,000” деп санны “10,800” деп сан-биле солуур;

3-кү пунктуда “64,534” деп

санны “80,766”;

3) 3-кү чүүлде: 2-ги пунктуда “89,392” деп санны “96,556”;

5-ки пунктуда “2,561” деп санны “2,246”;

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш. ООРЖАК.
Кызыл хоорай
№ 715 УХ-1
2004 чылдың июнь 3.

4) №1 капсырылганы чаа эдилге-биле бижири (кады коштунган).

2 чүүл. Бо Хоойлу ону албан езузу-биле парлаан хүнден күштүг болуп эгелээр.

"2003 чылда Тыва Республика талазы-биле Девискээр орук фондузунуң бюджетиниң дугайында" Тыва Республиканың Хоойлузунга № 1 капсырылга

2003 чылда девискээрниң автооруктарыга орук ажылдарының талазы-биле Тыва Республикада Девискээр орук фондузунуң чарыгдалдарының ХУВААЛДАЗЫ

№	Объектилерниң болгаш ажылдың хевирлериниң аттары	Эге хем-чээли	Хемчээли км, узунунуң хемч.	2003 ч. март 11-де № 223 УХ-1 ТРХ-га дүүштүр 2003 чылда ажылдарның өртээ	Кирилинген өскерилгелер	Өскерилгелерниң учеду-биле 2003 чылда ажылдарның өртээ
1	2	3	4	5	6	7
1.	Девискээр оруктарының талазы-биле шупту чарыгдалдар			144086	+6849	150935
1.1	Оларның иштинден: Девискээрниң автомобиль оруктарын чогуур деңнелге тудары			32810	- 5042	27768
2.	Көдээ автооруктарның байдалын нормативтиг байдалче кириери	км	14,5	12540		12540
2.1	Ооң иштинде: Мугур-Аксы – Кызыл-Хая	км	14,5	12540		12540
3.	Девискээрниң автооруктарының септелгези - шупту	км	28	42790	-1030	41760
3.1	Ооң иштинде: Суг-Аксы суурже кирер орук	км	10	19681		19681
3.2	Хову-Аксы суурже кирер орук	км	7	8765		8765
3.3	Чадаана – Хандагайты, 54-тен 66 км чедир участок	км	10	13192		13192
3.4	Кызыл – Сарыг-Сеп, 75 –тен 76 км чедир уч.	км	1	1370		1370
3.5	Ара дүжүрбейн чүк сөөртүр транспорт чоруур Каа-Хем суурнун Шахтерская кудумчунуң оруун нормативтиг байдалче кириери	км		1500	-1030	470
4.	Көвүрүглер септелгези – шупту	Узун. метри	35,56	3792	- 300	3492
4.1	Мерген хемни кежир көвүрүг		17,78	1992		1992
4.2	Хандагайты хемни кежир көвүрүг		17,78	1500		1500
4.3	Тапсы хемни кежир көвүрүг			300	-300	0
5.	"Хову-Аксы ажылчыннар суурунче кирер" автооруктуң септелгези, 35 – 36 км				+1400	1400
6.	Дийыл-халаптың уржуктарын узуткаарыга				+18236	18236
6.1	ооң иштинде: Кызыл – Ак-Довурак а/о, 289 км – 290 км				494,107	494,107
6.2	Кызыл – Ак-Довурак а /о, 169 км – 225 км				2096, 888	2096, 888
6.3	Чадаана – Хандагайты а /о, 29 км - 30 км				2426, 536	2426, 536
6.4	Хову-Аксы ажылчын суурже кирер орук, 31км, 36 км, 37км, 38 км				1934, 179	1934,179
6.5	Бай – Хаак – Элегес а/о, 9 км, 29 км, 47 км				1396, 038	1396,038
6.6	Самагалдай – Ак-Чыраа а/о, 34 км – 127 км				1725, 674	1725, 674
6.7	Кызыл-Мажалык – Кара-Хөл а /о, 24 км — 54 км				1507, 632	1507, 632
6.8	Кызыл-Мажалык – Аянгаты а /о, 28 км				750,838	750,838
6.9	Суг - Аксы – Ишкин а /о, 0 – 31 км				540,838	540,838
6.10	Хандагайты – Ак-Чыраа а/о, 13 км – 19 км, 32 км –35 км, 70 км – 78 км				910,334	910,334
6.11	Бай-Хаак – Владимировка, 4 км, 28 км, 34 км				443,996	443,996
6.12	Хандагайты – Мугур-Аксы а/о, 2 км, 19 км				722,458	722,458

№	Объектилерниң болгаш ажылдын хевирлериниң аттары	Эге хемчээли	Хемчээли км, узунунуң хемч.	2003 ч. март 11-де № 223 УХ-1 ТРХ-га дүүштүр 2003 чылда ажылдарның өртээ	Кииртинген өскерилгелер	Өскерилгелерниң учеду-биле 2003 чылда ажылдарның өртээ
1	2	3	4	5	6	7
6.13	Усть-Элегес – Кочетово а/о, 19 км, 26 км, 27 км				480,152	480,152
6.14	Бай-Хаакче кирер орук, 30 км				353,933	353,933
6.15	Бажың-Алаакче кирер орук, 8 км, 9 км, 11 км, 13 км				232,012	232,012
6.16	Абакан – Ак-Довурак а/о, 335 км				176,744	176,744
6.17	Арысканче кирер орук, 7 км, 8 км				133,289	133,289
6.18	Суг-Аксынче кирер орук, 26 км				65,192	65,192
6.19	Абакан – Ак-Довурак а/о, 178 км-346 км				1845,181	1845,181
7.	Девискээр автоорук тудуу					
7.1	Бояровка – Тоора-Хем автооруу	км	11,25	23224		23224
8	Ара дүжүрбейн (транзит) сөөртүп чедирер чүк чоруурунга Кызыл хоорайның кудумчуларын нормативтиг байдалче киирери			10000	-6100	3900
9	Девискээрниң автоорук четкизиниң эргелели			14000		14000
10	Дөзевилел дилеп тывар ажылдар			2561	-315	2246
10.1	Ооң иштинде: Бояровка – Тоора-Хем			801	-525	276
10.2	Чадаана – Хандагайты			510	-90	420
10.3	Тыва Республиканың автооруктарының талазы-биле септелге, чаартып тудар ажылдар				+50	50
10.4	Чадаана хемни кежер көвүрүг, Чадаана – Бажың-Алаак а/о, 11-ги км				+30	30
10.5	Хову-Аксы ажылчын суурже кирер автоорукта таарыштырылга тудуглары, 36 км — 38 км				+70	70
10.6	2004 чылда объектиге конкурстуг документация				+250	250
10.7	Хову-Аксы ажылчын суурже кирер орук			300	-34	266
10.8	Алаш хемни кежер көвүрүг, 73 км база 75-ки км, Кызыл-Мажалык – Кара-Хөл а/о			270	-22	248
10.9	Дус-Хөлче кирер орук			180	-20	160
10.10	Цагаан-Тологой			500	-24	476
11.	Таарыштырар орук тудуглары			2169		2169
12.	№ 35 мөөңнеттинген курлавырны ажаап-хайгаараары			200		200

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ ДОКТААЛДАРЫ

Россияның составына Тыва Республиканың бактаап киргениниң 60, Кызыл хоорайның тургустунганының 90 чылынга холбаштыр республиканың эң эки чээли коллективин тодарадыр конкурс дугайында

Россия Федерациязының составына Тываның бактаап киргениниң 60, Кызыл хоорайның тургустунганының 90 чылын байырлаарына холбаштыр Тыва Республиканың Чазаның доктаадыры болза:

1. Республиканың эң эки чээли организациязы деп конкурсту 2004 чылдын сентябрь 7-де эрттирер.
2. Республиканың эң эки чээли организациязы деп конкурс дугайында Дүрүмнү бадылаар.

Тыва Республиканың Чазаның Даргазы Ш.ООРЖАК.

Россия Федерациязының составына Тываның бактаап киргениниң 60 чылынга болгаш Кызыл хоорайның тургустунганының 90 чылынга тураскааткан байырлалдарны белеткээринге киржикчи (деткикчи) дугайында Дүрүмнү бадылаар дугайында

Россия Федерациязының составына Тываның бактаап киргениниң 60 чылының болгаш Кызыл хоорайның тургустунганының 90 чылының байырлалдарын эрттиреринге саң-хөө база материалдыг дузаламчы хаара тудар сорулга-биле Тыва Республиканың Чазаның доктаадыры болза:

1. Россия Федерациязының составына Тываның бактаап киргениниң 60 чылын, Кызыл хоорайның тургустунганының 90 чылын байырлаарына белеткелдиң киржикчизиниң (деткикчизиниң) дугайында Дүрүмнү бадылаар.
2. Чазак Аппарады (Яндак), Чазак Даргазының Канцеляриязы (Ооржак), Культура болгаш на-

ционалдар херектериниң талазы-биле яамы (Самдан), Күш-культураны, спортту хөгжүдөр болгаш аныктар политиказының талазы-биле яамы (Ооржак) 2004 чылдын июль 5-ке чедир Россияның составына Тыва Республиканың бактаап киргениниң 60 чылынга болгаш Кызыл хоорайның тургустунганының 90 чылынга деткикчини (чингине деткикчини) байырлалдың киржикчизиниң дугайында чогуур саналды киирер. Ооң-биле кады деткикчинин (чингине деткикчинин) чөпшээржилге бижиин, деткикчинин (чингине деткикчинин) Хүндүлүг аалчының бижиин бээ-

риничурумун, ону тыпсырының чурумун бадылаар.

3. "Россияның составына Тываның бактаап киргениниң 60, Кызыл хоорайның тургустунганының 90 чылынга хамаарышкан Россия Федерациязының Президентизинин" Россия Федерациязының составына Тыва Республиканың бактаап киргениниң 60, Кызыл хоорайның тургустунганының 90 чылының байырлалдарын белеткээр талазы-биле республиканың Оргкомитетинин деткикчилер талазы-биле саналдарын бадылаан соонда, ук саналдарны чонга дыңнадыр.

Тыва Республиканың Чазак Даргазының бирги оралакчызы Ш.КАРА-ООЛ.

ШЫН

e-mail:shyn@tuva.ru Индекс 667000.
Кызыл хоорай,
Красноармейская, 100.

ТУРГУЗУКЧУЗУ: Тыва Республиканың Чазак.
Кол редактор Артур ХЕРТЕК.

РЕДАКЦИЯНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ: Кол редактор — 1-01-35, кол редакторунуң оралакчылары — 1-19-87, 1-40-77, тел/факс (394-22) 1-17-94, бухгалтерия — 1-17-91. КИЛДИСТЕР: нийтирил-политиктиг килдис — 1-18-10, культура, өөредилге — 1-03-88, чагаа — 1-03-87, көдээ ажыл-агый, үлетпүр килдистер — 1-17-09. Солун келбейн барганда, 3-14-94 телефонче долгаар. Неделеда үш катап үнер. Хемчээли парлаан 2 ама. Тираж 9474. Чагыг 77.

АГАР САНЫВЫС: № 4070381040000010000 Б ОАО Банк "Тувакредит", Кызыл ИНН—1701008465; корр сч 30101810600000000729 БИК 049304729.

Россия Федерациязының Парлалга, телерадио-дамчыдылга болгаш массалыг коммуникациялар херектериниң талазы-биле яамының Ортаакы Сибирьде регионнар аразының девискээр эргелели «Шын» солуну 2004 чылдын май 14-те эде бүрткээн.

Херечилелдин дугаары — ПИ № 16-0510. Индекс 10002, 10003. ТР-ниң Парлалга болгаш информация куркомитетинин типографиязынга парлаан (Кызыл, Шетинкин-Кравченко, 1).

Солунда парлаттынган материалдарның авторларының бодалдары редакцияның туружу-биле дүүшпейн барып болур. Айыттыган саннары болгаш еске-даа фактылары, дыңнадылары дээш авторлар боттары харьылаар.